

הכנסת
אגף המידע
מרכז המחקר והמידע (ממ"מ)

דף מידע

בנימין זאב הרצל (1860-1904)

אלינור לאון, דנה נויפלד

לציון יום הרצל בכנסת

"בבאזל ייסדתי את מדינת היהודים."

לו אמרתי זאת היום בפומבי היתה התשובה צחוק מכל עבר. אולי בעוד חמש שנים, לכל היותר בעוד חמישים שנה, יכירו בה הכול."

מיומניו של הרצל, 3 בספטמבר 1897

מתולדות חייו

- הרצל נולד ב-1860 בבודפשט, הונגריה. ב-1878 עבר עם משפחתו לווינה ושם סיים לימודי משפטים. הוא עסק במקצועו שנה אחת בלבד ופנה לכתיבה. הרצל החל לפרסם מחזות וסיפורים ומ-1891 היה כתבו של העיתון הווינאי *Neue Freie Presse* כפריס.
- בסוף המאה ה-19 החריפה האנטישמיות בצרפת. בשנים אלו החל הרצל להתעניין בשאלת היהודים וב-1891 הוא פרסם את מאמרו הראשון בנושא זה. כעיתונאי סיקר את פרשת דרייפוס בשנים 1894-1895, והגיע למסקנה שפתרונה של שאלת היהודים הוא ביציאתם של היהודים מארצות מושבותם ובריכוזם בטריטוריה משלהם שבה יוכלו לקיים ריבונות.
- בשנים 1895-1898 ניסה הרצל לקבל תמיכה של בעלי הון יהודים – הברון מוריס הירש והברון אדמונד דה-רוטשילד – בהקמת מדינה יהודית. לחלופין, הוא ניסה לקבל זיכיון להתיישבות יהודית בארץ-ישראל מראשי השלטון העות'מאני. מאמציו אלו לא נשאו פרי.
- ב-1897 כחודשיים לפני הקונגרס הציוני הראשון ייסד הרצל את השבועון "די ולט" ששימש כמה לרעיונות הציונות המדינית. במאמר הפתיחה לשבועון כתב הרצל: "אנו רוצים, אם לבטא זאת במלים שכבר ידועות וקרובות לידידנו, ליצור בית-מולדת מובטח לפי משפט העמים בשביל אותם היהודים שאינם יכולים או אינם רוצים להתבולל במקומות מגוריהם הנוכחיים". נוסח זה שימש בקונגרס הציוני הראשון יסוד לניסוח תוכנית באזל.

- ב-1897 כינס הרצל בכאזל את הקונגרס הציוני הראשון. בקונגרס אושרה תוכנית באזל – שלפיה מטרת הציונות **“להקים בית לאומי עבור העם היהודי בארץ-ישראל, שיהיה מובטח על בסיס משפט העמים.”** – והוקמה ההסתדרות הציונית. הרצל ניהל את דיוני הקונגרס ונבחר לנשיא ההסתדרות הציונית, כהונה ששימש בה עד מותו.
- בשנים 1897-1901 פעל הרצל להקמתם של מוסדות שיסייעו בהגשמת הציונות, ובהם בנק אוצר התיישבות היהודים, בנק אנגלו-פלשתינה והקרן-הקיימת לישראל.
- באוגוסט 1903, בקונגרס הציוני השישי, הציג הרצל את תוכנית אוגנדה. הרצל ראה באוגנדה מקלט זמני ליהודים פליטי אירופה המזרחית, במיוחד לאחר פרעות קייסינג. התוכנית עוררה התנגדות בקונגרס, בייחוד בקרב הצירים מרוסיה שראו בה בגידה בארץ-ישראל. הרצל הצליח למנוע את פילוגה של התנועה ובישיבת הסיום של הקונגרס הצהיר הרצל בעברית: “אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני”.
- הרצל נפטר ב-1904 באוסטריה. באוגוסט 1949 הועברו עצמותיו לירושלים ונטמנו בהר-הרצל לפי חוק העלאת עצמותיו של הרצל, התש”ט-1949.
- בשנת 2004 חוקק חוק בנימין זאב הרצל (ציון זכרו ופועלו), התשס”ד-2004. על-פי סעיף 1 לחוק, מטרותיו “להנחיל לדורות את חזונו, מורשתו ופועלו של בנימין זאב הרצל, לציין את זכרו ולהביא לחינוך הדורות הבאים, ולעיצוב מדינת ישראל, מוסדותיה, יעדיה ודמותה בהתאם לחזונו הציוני”. סעיף 10(א) לחוק קובע כי “אחת לשנה, ב” באייר, יום הולדתו של בנימין זאב הרצל, יקיים יום הרצל”.

מדוע הפך הרצל לציוני? שאלת היהודים הטרידה את הרצל כבר ב-1882, כאשר קרא את ספרו של אויגן דירינג “שאלת היהודים כשאלת הגזע, המידות והתרבות”, שבו נעשה ניסיון לתת לאנטישמיות ביסוס “מדעי” על-ידי הפילוסופיה, הביולוגיה וההיסטוריה. הרצל כתב כי “מאז ייסרה אותי השאלה”. ב-1883 התפטר הרצל מאגודת הסטודנטים “אלכיה” שבה היה חבר, לאחר שבאזכרה שערכה לריכרד ואגנר, נישא נאום אנטישמי. ב-1899 אמר הרצל “לציוני עשה אותי משפט דרייפוס”.

כתבי הרצל

יומני הרצל (1895-1904)

“זה זמן מה אני שוקד על יצירה שאין שיעור לגדולתה. היום אינני יודע אם אגיע לסיימה. היא נראית כחלום אדיר. כבר ימים ושבועות היא ממלאת אותי כולי עד אובדן החושים, מלווה אותי לכל מקום, מרחפת מעל לשיחותי הרגילות, מציצה מעבר לשכמי אל עבודת העיתונאי שלי, המצחיקה בקטנותה, טורדת אותי ומשכרת אותי”.

“היום הנני איש בודד. מחר אולי מנהיגם הרוחני של מאות אלפים. מכל מקום, המגלה והמבשר של רעיון כביר”.

“עניינים גדולים אינם זקוקים ליסוד מוצק. יש הכרח לשים תפוח על השולחן, כדי שלא יפול. אך הארץ מרחפת באוויר. וכך יכול אני אולי לייסד וגם לבסס את מדינת היהודים בלי נקודה מוצקה. הסוד הוא בתנועה”.

מדינת היהודים: ניסיון של פתרון מודרני לשאלת היהודים (פורסם ב-1896)

הספר מחולק לשני חלקים: חלק תיאורטי, שבו מסביר הרצל את עיקרי תפישתו לגבי שאלת היהודים והאנטישמיות ומשרטט בקווים כלליים את תוכניתו, וחלק מעשי שבו הוא פורט את תוכניתו לנושאים יומיומיים כמו מגורים, שעות עבודה ועוד, על מנת להדגיש כי תוכניתו בת-ביצוע. כמו-כן, הוא מסביר את תפקידי הגופים שינהלו את יציאתם של היהודים מארצותיהם והתיישבותם במדינה הריבונית: "החברה היהודית", שתנהל את כל ההיבטים הכלכליים של הגירת היהודים וישובם מחדש; ו"אגודת היהודים" שתנהל משא ומתן דיפלומטי עם מדינות העולם כדי למצוא טריטוריה לעם היהודי – ארץ-ישראל או ארגנטינה. "אגודת היהודים" תכתוב גם חוקה שתקבע את אופייה של המדינה החדשה, השפה והדגל.

"אין לנו דגל. אנו זקוקים לדגל. שעה שרוצים להנהיג אנשים רבים, מן ההכרח הוא להניף סמל מעל ראשיהם. אני מתאר לעצמי דגל לבן עם שבעה כוכבי זהב. היריעה הלבנה מסמלת את החיים החדשים, הטהורים; הכוכבים הם שבע שעות הזהב של יום העבודה שלנו. שכן בסימן העבודה הולכים היהודים אל הארץ החדשה".

"אולי יחשוב מישהו, שיהיה בכך משום קושי, שאין לנו עוד שפה משותפת. הרי איננו יכולים לדבר זה עם זה עברית. מי מאתנו יודע עברית במידה מספקת, כדי לבקש בשפה זו כרטיס רכבת?"

"יום העבודה הרגיל הוא יום שבע-השעות! אין זאת אומרת כי רק שבע שעות ביום ייגדעו עצים, תיחפר אדמה, תוסענה אבנים, בקיצור, תיעשנה כל מאה המלאכות. לא. יעבדו ארבע-עשרה שעות. אבל גדודי העבודה יחליפו אלה את אלה מדי שלוש שעות וחצי"; "יום שבע-השעות! הוא מאפשר ארבע עשרה שעות-עבודה כלליות – יותר מזה לא ניתן לדחוס לתוך יום אחד... מאידך, מי שעובד יותר משבע שעות, מקבל בעד עורך הזמן עודף שכר בכסף מזומן".

"פלשתינה או ארגנטינה? היש להעדיף את פלשתינה או ארגנטינה... ארגנטינה היא מטבעה אחת הארצות העשירות שבעולם, בעלת שטח עצום, אוכלוסייה דלילה ואקלים ממוזג. הרפובליקה הארגנטינית עשויה למצוא עניין רב בהקצאת חלק משטחה לנו"; "פלשתינה היא מולדתנו ההיסטורית הבלתי נשכחת. שם זה כשלעצמו עשוי להוות בשביל עמנו קריאת היאספות הכובשת לבבות באדיר..."

"לעתים קרובות יישאו כוס לכבודי. אני אקבל זאת ברצון כשתהיה השעה כשרה לכך, ואגיד: אני רואה בעין יפה, כאשר מכבדים את המנהיג. הדבר דרוש בשביל תפקידו, ומוכיח לו כי הוא נהנה מאמון עמו (כאשר אין בכך שאפתנות). ברם, כיבוד יתר עלול להזיק לי. רצוני שיכבדוני, אבל לא שיחניכו לי, שאם לאו, אאבד את הטבעיות והפשטות שלי".

אלטנוילנד – ארץ ישנה חדשה (פורסם ב-1902)

ברומן צפה הרצל את אשר יארע בחיי העם ומולדתו. הוא קרא לפיתוחה של הארץ בעזרת המדע והטכנולוגיה והטיף לסבלנות ולסובלנות בכל התחומים, ובכלל זה ביחסים בין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית.

“אבל אם לא תרצו, כל מה שסיפרתי לכם הוא אגדה ויישאר אגדה”; כל מעשיהם של בני האדם היו פעם חלומות; כל מעשיהם יהיו ביום מן הימים לחלום.”

אם תרצו – אין זו אגדה

נחום סוקולוב תרגם את אלטנוילנד לעברית ונתן לו את השם “תל-אביב”; בספטמבר 1902 כתב להרצל: זהו שם עברי תנ"כי של מקום בארץ-ישראל... ויש לו אותה הוראה עצמה של חדש וישן כאחד. תל – הוראתו חורבה, ואביב – זמן הפריחה של הטבע, ובכן: חורבה ששבה למצב של פריחה – אלטנוילנד.”

בשנת 1909 הציע מנחם שינקין, מחברי ועד שכונת “אחוזת בית”, לשנות את שמה לתל-אביב, כדי להנציח את זכרו של הרצל. הצעתו התקבלה בהצבעה ברוב קולות.

הידעת?

- הרצל בחר כמקום הקונגרס את בניין הקזינו העירוני ועל שער הבניין נכתב בשלט: **קונגרס-ציונים** ומעליו מגן-דוד.
- “אני מתנגד לדמוקרטיה מפני שאיננה יודעת מידה, הן כשהיא מהללת והן כשהיא מחללת, ומביאה לידי פטפוטי-פרלמנט ולסוג מכוער של פוליטיקאים רודפי בצע.”
- באחד הפתקים שהשאיר אחריו הרצל ושאינו העתיקו ליומניו, העיד כי הספר מדינת היהודים נכתב ב”הליכה, בעמידה, בשכיבה, ברחוב ובשעת האכילה ועל משכבי בלילה.”
- מבחינתו, הגיע הרצל אל המסקנה בדבר הציונות המדינית בכוחות עצמו, אך קדמו לו אחרים. הרצל לא ידע על פעילותה של תנועת “חובבי ציון” (אגודות ציוניות שנוסדו ברוסיה בסוף המאה ה-19 ודגלו בעלייה לארץ-ישראל ובהתיישבות בה), ורק בפברואר 1896, ממש לפני הופעת “מדינת היהודים”, קרא הרצל את הספר “אוטואמנציפציה” של י"ל פינסקר וכתב: “זהות מדהימה בחלק הביקורתי, דמיון רב בחלק הקונסטרוקטיבי. חבל שלא קראתי את החיבור לפני הדפסתו של החיבור שלי. ובכל זאת, טוב שלא הכרתי אותו – שהרי אילו הכרתי, אולי הייתי זונח את מפעלי”.

מקורות

כתי הרצל בעשרה כרכים, מהדורה מיוחדת לקוראי “מעריב” ו”דבר”, ירושלים – תל-אביב, תש”ך-תשכ”א; הרצל תאודור, אלטנוילנד, הוצאת ככל, תל-אביב 2002; הרצל תאודור, מדינת היהודים, ניסיון של פתרון מודרני לשאלת היהודים, הספרייה הציונית, ירושלים תשל”ג; “הרצל, תאודור (בנימין זאב)”, האנציקלופדיה העברית, הוצאת ספריית פועלים, 1988; אפרתי נתן, “תחיית הלשון העברית והתנועה הציונית”, לשוננו לעם 48, 1997; ביין אלכס, הרצל – ביוגרפיה, הספרייה הציונית, ירושלים 1983; “הרצל, בנימין זאב (תאודור)”, אתר האינטרנט של הכנסת, 2004.

עריכה לשונית: מערכת “דברי הכנסת”
עיצוב: ארט פלוס, ירושלים